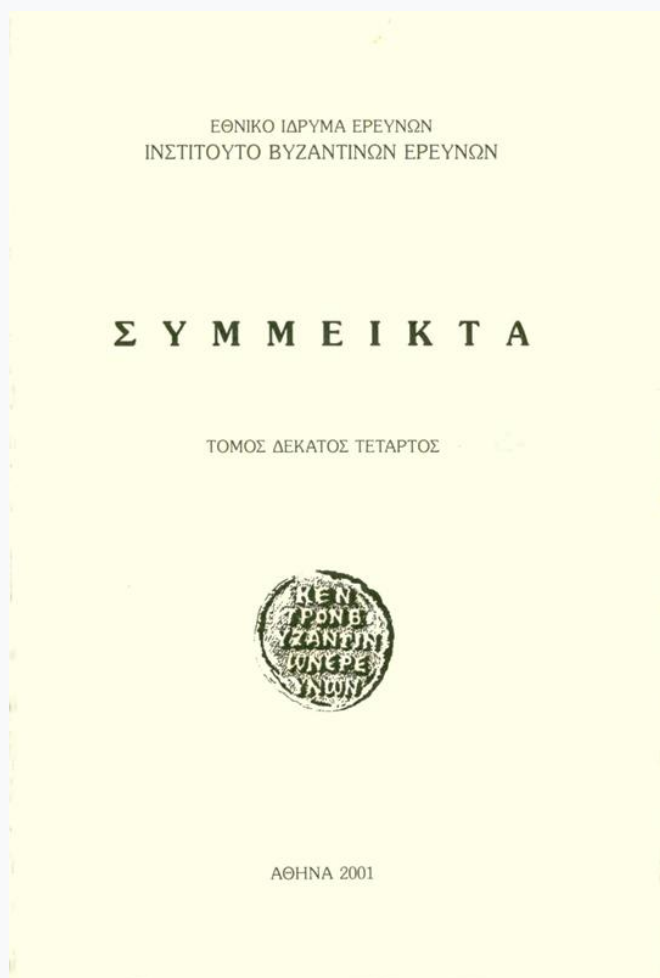

Byzantina Symmeikta

Vol 14 (2001)

SYMMEIKTA 14

Μία περίπτωση εφαρμογής του βυζαντινού θεσμού του άσύλου στην Πελοπόννησο: Ἡ προσφυγή τῶν Σλάβων στό ναό τοῦ Ἁγίου Ἀνδρέα Πατρῶν

Ηλίας ΑΝΑΓΝΩΣΤΑΚΗΣ, Άννα ΛΑΜΠΡΟΠΟΥΛΟΥ

doi: [10.12681/byzsym.872](https://doi.org/10.12681/byzsym.872)

Copyright © 2014, Ηλίας ΑΝΑΓΝΩΣΤΑΚΗΣ, Άννα ΛΑΜΠΡΟΠΟΥΛΟΥ

This work is licensed under a [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

To cite this article:

ΑΝΑΓΝΩΣΤΑΚΗΣ Η., & ΛΑΜΠΡΟΠΟΥΛΟΥ Α. (2008). Μία περίπτωση εφαρμογής του βυζαντινού θεσμού του άσύλου στην Πελοπόννησο: Ἡ προσφυγή τῶν Σλάβων στό ναό τοῦ Ἁγίου Ἀνδρέα Πατρῶν. *Byzantina Symmeikta*, 14, 29–47. <https://doi.org/10.12681/byzsym.872>

ΗΛΙΑΣ ΑΝΑΓΝΩΣΤΑΚΗΣ – ΑΝΝΑ ΛΑΜΠΡΟΠΟΥΛΟΥ

ΜΙΑ ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΕΦΑΡΜΟΓΗΣ ΤΟΥ ΒΥΖΑΝΤΙΝΟΥ ΘΕΣΜΟΥ
ΤΟΥ ΑΣΥΛΟΥ ΣΤΗΝ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟ

Ἡ προσφυγή τῶν Σλάβων στό ναό τοῦ Ἀγίου Ἀνδρέα Πατρῶν

Τά γεγονότα πού διαδραματίζονται στήν Πελοπόννησο γύρω στίς ἀρχές τοῦ 9ου αἰώνα (περί τό 800), εἶναι γνωστά χάρη σέ μεταγενέστερες πηγές, κυρίως τοῦ 10ου αἰώνα. Μετά ἀπό μία περίοδο, πού χαρακτηρίζεται γενικά ἀπό πίν ἔλλειψη πηγῶν καί πίν σπανιότητα τῶν ἀρχαιολογικῶν τεκμηρίων¹, ἀκολουθεῖ μία ἐποχή γιά πίν ὁποία διαθέτουμε περισσότερες καί συγκεκριμένες μαρτυρίες σχετικά μέ πίν στρατιωτική καί ἐκκλησιαστική ὀργάνωση, τίς μετακινήσεις τῶν πληθυσμῶν, τίς συγκρούσεις, πίν ἄσκηση τῆς κεντρικῆς καί θεματικῆς ἐξουσίας, πίν καταστολή στάσεων καί ἀποστασιῶν, καθώς καί πίν καθυστάση τῶν ἀνυπότακτων καί αὐτοδέσποτων ὁμάδων τοῦ πληθυσμοῦ. Μετά πίν ἐδραίωση τῆς θεματικῆς ἀρχῆς καί τῆς ἐκκλησιαστικῆς τάξης στήν περιοχή, ὁ αὐτοκράτορας Νικηφόρος Α΄ προχώρησε στήν ἐφαρμογή νέας δημοσιονομικῆς καί οἰκονομικῆς πολιτικῆς, ἐνῶ παράλληλα

1. Τά προβλήματα αὐτῆς τῆς σκοτεινῆς περιόδου στήν Πελοπόννησο ἀναλύονται στίς ἀνακοινώσεις τῶν συνεργατῶν τοῦ Προγράμματος τῆς Ἱστορικῆς Γεωγραφίας τοῦ ΙΒΕ/ΕΙΕ, στά πλαίσια τοῦ Διεθνoῦς Συμποσίου «Οἱ σκοτεινοί αἰῶνες τοῦ Βυζαντίου», πού πραγματοποιήθηκε στήν Ἀθήνα τό Μάιο τοῦ 1999 (πρακτικά ὑπό ἔκδοση). Πρόκειται γιά τίς ἀνακοινώσεις: α) Συμβολή στήν ἐρμηνεία τῶν ἀρχαιολογικῶν τεκμηρίων τῆς Πελοποννήσου κατά τούς σκοτεινοὺς αἰῶνες (Η. ΑΝΑΓΝΩΣΤΑΚΗΣ, Βούλα ΚΟΝΤΗ, Ἀννα ΛΑΜΠΡΟΠΟΥΛΟΥ, Ἀγγελικὴ ΠΑΝΟΠΟΥΛΟΥ) καί β) Περί Περιουσίῳ λαοῦ (Η. ΑΝΑΓΝΩΣΤΑΚΗΣ). Βλ. ἐπίσης, Η. ΑΝΑΓΝΩΣΤΑΚΗΣ, Η χειροποίητη κεραμική ἀνάμεσα στήν Ἱστορία καί τὴν Ἀρχαιολογία, *Βυζαντικά* 17, 1997, 287-330 καί Βούλα ΚΟΝΤΗ, Μαρτυρίες γιά πίν εἰκονομαχικὴ ἐριδα στήν Πελοπόννησο. Προβλήματα καί προσεγγίσεις, *Σύμμεικτα* 13, 1999, 77-95.

φρόντισε για την ενίσχυση του πληθυσμού με τη μέθοδο των ἐποικισμῶν². Τά σημαντικά αὐτά μέτρα τοῦ Νικηφόρου, πού θά θεωρηθοῦν καί θά χαρακτηρισθοῦν ὡς *κακώσεις*³, προκάλεσαν κοινωνικές ἀναταράξεις, ἀντιπαραθέσεις καί ἀποστασίες. Τό φαινόμενο εἶναι γενικότερο καί δέν περιορίζεται μόνον στήν Πελοπόννησο, ἀλλά ἀπαντᾷ καί σέ ἄλλα μέρη τῆς αὐτοκρατορίας, καθὼς ἀντανακλᾷ τή σύγκρουση μεταξύ τῆς πολιτειακῆς καί ἐκκλησιαστικῆς ἐξουσίας, δεδομένου ὅτι ἡ νέα δημοσιονομική πολιτική ἀπέβλεπε, ἐκτός τῶν ἄλλων, στόν περιορισμό τῆς ἐγγείου ἐκκλησιαστικῆς καί μοναστηριακῆς ἰδιοκτησίας.

Μέσα στό γενικότερο αὐτό πλαίσιο καί στά ἴδια αὐτά χρόνια, ἡ ἀποστασία τῶν Σλάβων τῆς Ἀχαΐας, πού περιγράφει ἀργότερα ὁ Κωνσταντῖνος Πορφυρογέννητος καί τήν ὁποία θά ἐξετάσουμε πιό κάτω, πιθανότατα ἀπνηεῖ αὐτή τήν κατάσταση καί ἀσφαλῶς ἐγγράφεται στό συγκεκριμένο κοινωνικό κλίμα μιᾶς περιοχῆς, ὅπου συντελοῦνται ριζικές ἀλλαγές καί πραγματοποιοῦνται βαθιές τομές. Ἡ προσφυγή, μάλιστα, τῶν Σλάβων στό ναό τοῦ Ἀποστόλου Ἀνδρέα κατὰ τήν καταστολή τῆς ἀποστασίας, ἀλλά κυρίως ἡ εἰδική ἀντιμετώπισή τους ἀπό τήν ἐξουσία, λόγω ἀκριβῶς αὐτῆς τῆς προσφυγῆς καί μεταμέλειας, θεωροῦμε ὅτι περιγράφουν μιᾶ μορφῇ ἀσύλου πού ἀξίζει νά διερευνηθεῖ⁴.

Σύμφωνα, λοιπόν, μέ τούς περισσότερους μελετητές τό δίκαιο τοῦ ἀσύλου καθιερώθηκε κατὰ τρόπο ἐθιμικό⁵. Ἡ πρώτη γνωστή ἀναφορά τοῦ ἀσύλου σέ

2. Γιά τήν ἐποικιστική καί δημοσιονομική πολιτική τοῦ αὐτοκράτορα Νικηφόρου Α΄, βλ. P. CHARANIS, Nicephorus I, the Savior of Greece from the Slavs (810 A.D.), *Βυζαντινά-Μεταβυζαντινά* I/1, 1946, 75-92 (= O. ΙΔΙΟΣ, *Studies on the Demography of the Byzantine Empire*, Λονδίνο 1972, ἀρ. XIII), καί P. E. NIAVIS, *The Reign of the Byzantine Emperor Nicephorus I (A.D. 802-811)*, Ἀθήνα 1987, 79-91. Βλ. ἐπίσης τίς ἀπόψεις τῆς Αἰκατερίνης ΧΡΙΣΤΟΦΙΛΟΠΟΥΛΟΥ, *Βυζαντινή Ἱστορία*, τόμ. Β1. 610-867, Ἀθήνα 1981, 165-171. Γιά τήν προτεινόμενη χρονολόγηση τῆς δημιουργίας τοῦ θέματος Πελοποννήσου, βλ. T. ΖΙΝΚΟΝΙΣ, The Date of the Creation of the Theme of Peloponnese, *Σύμμεκτα* 13, 1999, 141-155.

3. Ὁ ὅρος *κακώσεις* ἀναφορικά μέ τή δημοσιονομική πολιτική τοῦ Νικηφόρου Α΄ παραδίδεται ἀπό τόν Θεοφάνη, βλ. σχετικά Αἰκατερίνη ΧΡΙΣΤΟΦΙΛΟΠΟΥΛΟΥ, Ἡ οἰκονομική καί δημοσιονομική πολιτική τοῦ αὐτοκράτορος Νικηφόρου Α΄, *Τόμος εἰς μνήμην Κ. Ἀμάντου*, Ἀθήνα 1960, 413-431.

4. Τό θέμα τῆς προσφυγῆς τῶν Σλάβων τῆς Πάτρας στό ναό τοῦ Ἀγίου Ἀνδρέα σέ σχέση μέ τό βυζαντινό θεσμό τοῦ ἀσύλου, ἐξετάσαμε ἐν συντομία καί στή μελέτη μας: Καταστολή: μία μορφῇ ἀνοχῆς στήν Πελοπόννησο τοῦ 9ου καί 10ου αἰῶνα, *Πρακτικά τοῦ Διεθνoῦς Συμποσίου «Ἀνοχή καί καταστολή στός μέσους χρόνους»*, IBE/EIE, Ἀθήνα 5-7 Νοεμβρίου 1998 (ὑπό ἔκδοσιν). Γιά τό ἴδιο ζήτημα ἀξίζει νά ἀναφερθεῖ ὅτι πολλοί ἱστορικοί κάνουν ἀπλῶς λόγο γιά ἄσυλο, χωρίς νά προχωροῦν σέ περαιτέρω διευκρινήσεις, βλ. π.χ. P. LEMERLE, La Chronique improprement dite de Monemvasie: le contexte historique et légendaire, *REB* 21, 1963, 38.

5. Σπ. Ν. ΤΡΩΙΑΝΟΣ, Ὁ «Ποινάλιος» τοῦ Ἐκλογαδίου. Συμβολή εἰς τήν ἱστορίαν τῆς ἐξελέξεως τοῦ ποινικοῦ δικαίου ἀπό τοῦ *Corpus Iuris Civilis* μέχρι τῶν Βασιλικῶν, Frankfurt am Main 1980, 3 καί σημ. 1. Πρβλ. E. HERMAN, Zum Asylrecht im byzantinischen Reich, *OCP* 1, 1935, 204-238 P. T. D. DE

ἐκκλησιαστική πηγή γίνεται στὸν ἑβδομο κανόνα τῆς Συνόδου τῆς Σερδικῆς (342/343)⁶. Οἱ νομοθετικές ρυθμίσεις, τῶν ὁποίων σώζεται τὸ κείμενο, ἀρκοῦνται σπὴν εἰσαγωγή κάποιων περιορισμῶν στοῦ δικαίωμα τοῦ ἀσύλου, ἐνῶ ἀργότερα ἐπεκτείνονται καὶ στὸν προσδιορισμὸ τῆς ἔκτασης τοῦ δικαιώματος αὐτοῦ. Οἱ πρῶτες ποινικές κυρώσεις κατὰ τῶν ὑπαίτιων τῆς παραβίασης τῶν διατάξεων σχετικὰ μὲ τὸ ἄσυλο θεοπίσθησαν κατὰ τὸν 5ο αἰῶνα⁷. Οἱ ποινές πού προβλέπονται στὶς περιπτώσεις παραβίασης τῶν διατάξεων τοῦ ἀσύλου, εἴτε περιλαμβάνονται στὶς διατάξεις περὶ ἱεροσυλίας, ἀφοῦ κάθε παραβίαση τοῦ δικαιώματος τοῦ ἀσύλου συνιστᾷ ἔγκλημα ἱεροσυλίας⁸, εἴτε προσδιορίζονται ρητῶς (π.χ. κεφαλικὴ τιμωρία⁹ κ.λπ.). Ὁ συνδυασμὸς τῶν διατάξεων αὐτῶν ἀποτελέσσει τὸ ἰουστινιάνειο σύστημα πού ρύθμιζε τὸν θεσμό τοῦ ἀσύλου, καὶ τὸ ὁποῖο χαρακτηρίζεται τόσο ἀπὸ τάσεις περιορισμοῦ τοῦ δικαιώματος αὐτοῦ καὶ ἐλέγχου τῆς σχετικῆς πρὸς τὸ ἄσυλο δικαιοδοσίας τῶν ἐκκλησιαστικῶν ὀργάνων, ὅσο καὶ ἀπὸ πὴν ἀδιαμφισβήτητη προσπάθεια ἐξασφάλισης τῶν δικαιωμάτων τῶν φυγάδων μέσα σὲ ἐπιτρεπτά ὅρια.

Κατὰ τὴν περίοδο τῆς βασιλείας τῶν Ἰσαύρων τὸ δίκαιο τῆς ἀσυλίας ὑπέστη σημαντικότερες τροποποιήσεις σὲ σχέση μὲ τὸ μέχρι τότε ἰσχύον ἰουστινιάνειο δίκαιο. Ἔτσι, ἡ *Ἐκλογὴ Γ* (17. 1) διαφοροποιεῖται ὡς πρὸς τὶς παλαιότερες διατά-

MARTIN, *Le droit d'asile*, Παρίσι 1939· L. WENGER, *Asylrecht*, *RAC* 1, 1950, 836-844· Α. ΧΡΙΣΤΟΦΙΛΟΠΟΥΛΟΣ, *Ἑλληνικὸν ἐκκλησιαστικὸν δίκαιον*, Ἀθήνα 1965, 294-295· G. GRIFO, *Libertà e uguaglianza in Roma antica*, Ρώμη 1984, 71-89. Βλ. καὶ Σπ. ΤΡΩΙΑΝΟΣ, Τὰ περὶ πέν ὀρθοκείαν ἐγκλήματα εἰς τὰ νομοθετικά κείμενα τῶν μέσων βυζαντινῶν χρόνων, *Δίπτυχα* 1, 1979, 181-184· Ο ἸΔΙΟΣ, Οἱ ποινές στοῦ βυζαντινοῦ δίκαιο, *Ἐγκλημα καὶ τιμωρία στὸ Βυζάντιο*, Ἀθήνα 1997, 64-65. Βλ. καὶ Μ. ΤΟΥΡΤΟΓΛΟΥ, Τὸ δίκαιο τῆς ἀσυλίας στὰ βυζαντινὰ νομικά κείμενα, *Ἐπετηρὶς τοῦ Κέντρου Ἑρεύνης τῆς ἱστορίας τοῦ Ἑλληνικοῦ Δικαίου* 32, 1996, 341-348.

6. Γ. Α. ΡΑΛΛΗΣ - Μ. ΠΟΤΛΗΣ, *Σύνταγμα τῶν θείων καὶ ἱερῶν κανόνων*, τόμ. 3, Ἀθήνα 1853 (φωτοτ. ἀνατ. 1966), 249: *Ἀλλ' ἐπειδὴ πολλάκις συμβαίνει τινὰς οἴκτου δεομένους, καταφυγεῖν ἐπὶ τὴν ἐκκλησίαν, διὰ τὰ ἑαυτῶν ἁμαρτήματα εἰς περιορισμὸν ἢ νῆσον καταδικασθέντας, ἢ δ' αὖ πάλιν οἴκη-ποιοῦν ἀποφάσει ἐκδεδομένους, τοῖς τοιούτοις μὴ ἀρνιτέαν εἶναι τὴν βοήθειαν, ἀλλὰ χωρίς μελλησμοῦ καὶ ἄνευ τοῦ διατάσαι τοῖς τοιούτοις αἰτεῖσθαι συγχώρησιν. Ὁ θεσμός τοῦ ἀσύλου τῶν ἐκκλησιῶν προστατεύεται ἀπόλυτα καὶ στοὺς «Νόμους τῶν Ὀμηριῶν», κείμενο πού συντάχθηκε πιθανότατα κατὰ τὸ δεύτερο μισό τοῦ 6ου αἰ. σπὴ νότια Ἀραβία, βλ. σχετικὰ Α. ΠΑΠΑΘΑΝΑΣΙΟΥ, *Οἱ «Νόμοι τῶν Ὀμηριῶν». Ἱεραποστολικὴ προσέγγιση καὶ ιστορικὴ-νομικὴ συμβολή*, Ἀθήνα-Κομοτηνὴ 1994 [*Athener Reihe* 7], 256-258. Εἶναι δὲ σημαντικό τὸ γεγονὸς ὅτι στοὺς ὀμηρικὸς νόμους ἡ παραβίαση τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ ἀσύλου ἰσοδυναμεῖ μὲ ἔγκλημα καθοσίωσης καὶ ἀντίθετα μὲ τὰ ἀντίστοιχα βυζαντινὰ κείμενα, δέν προβλέπεται καμία ἀπολύτως ἐξάφρεση οὔτε στοῦ δικαίωμα προσφυγῆς, οὔτε σπὴν ἀπαγόρευση ἀπόσπασης.*

7. ΤΡΩΙΑΝΟΣ, *Ὁ «Ποινάγιος»*, 3.

8. Γιά τὸ δημόσιο ἔγκλημα τῆς ἱεροσυλίας καὶ τὶς σχετικές ποινές, βλ. Τρωϊάνος, ὁ.π., 48-52.

9. ΤΡΩΙΑΝΟΣ, ὁ.π., 3.

ξεις σε δύο βασικά σημεία, πού αφορούν την έκταση των αρμοδιοτήτων Ἐκκλησίας και Κράτους καθώς και τις επιβαλλόμενες ποινές: α) για πρώτη φορά γίνεται λόγος για σαφή υποχρέωση των ἐκκλησιαστικῶν ἀρχῶν νά παραδίδουν τόν πρόσφυγα στά ἀρμόδια ὄργανα τῆς πολιτείας, ἐφόσον αὐτά δώσουν ἐγγυήσεις γιά τήν πῆρση τοῦ νόμου καί β) ὁ παραβάτης τῆς διάταξης σχετικά μέ τό ἄσυλο, δηλαδή αὐτός πού ἀποσπᾷ βίαια τόν πρόσφυγα ἀπό τό ναό, τιμωρεῖται ὅχι πιά μέ τήν ποινή τοῦ θανάτου, ἀλλά μέ δώδεκα ραβδισμούς¹⁰. Μέ τόν τρόπο αὐτό, μοιλονότι δέν ἀνατράπηκε πλήρως τό δίκαιο τοῦ ἀσύλου, ὥστόσο περιορίσθηκε ἡ ἀρμοδιότητα τῆς Ἐκκλησίας σέ ζωτικούς γιά τήν ἄσκηση τῆς πολιτειακῆς ἐξουσίας χώρους, ὅπως ἡ ἀπονομή τῆς ποινικῆς δικαιοσύνης, ἐνῶ ἡ προστασία τῶν προσφύγων ἀπέβη ὑποτιμώδης¹¹. Ἡ ρύθμιση τῆς Ἐκλογῆς ἐπαναλαμβάνεται στήν *Ecloga privata aucta* καί στήν *Ecloga ad prochiron mutata*. Στό κείμενο τοῦ Ἐκλογαδίου γίνεται προσπάθεια νά ἐξευρεθεῖ συμβιβαστική λύση μεταξύ τῶν ἀντιτιθεμένων συμφερόντων τῆς Πολιτείας νά διατηρήσει ἀμείωτη τήν ποινική δικαιοδοσία τῶν ὀργάνων τῆς καί τῆς Ἐκκλησίας νά ἐξασφαλίσει τίς κατά τό δυνατόν περισσότερες ἐγγυήσεις σεβασμοῦ τοῦ θεσμοῦ τοῦ ἀσύλου¹². Διαπιστώνεται, δηλαδή, μία προσπάθεια ἐπανόδου στό ἰουστινιάνειο δίκαιο, ἐνῶ ἐγκαταλείπεται ἡ ἐξαιρετικά ἥπια ποινική μεταχείριση τῆς παραβίασης τοῦ ἀσύλου, ἀφοῦ γιά τούς ἐνόχους ἐπανέρχεται ἡ ποινή τοῦ θανάτου: Ὁ γάρ τοῦτο μὴ φυλάττων, ἀλλὰ τὸν πρόσφυγα ἀπὸ τῆς ἐκκλησίας βίᾳ ἀποσπῶν, ξίφει τιμωρεῖσθω¹³.

Ἡ ἐξέλιξη στά μεταγενέστερα νομικά κείμενα τῆς ἐποχῆς τῶν Μακεδόνων αὐτοκρατόρων δέν στερεῖται παλινδρομήσεων. Ἡ σχετική διάταξη στὸν *Πρόχειρο Νόμο*¹⁴, ἀλλὰ καί ἡ ἐπανάληψή τῆς στήν *Εἰσαγωγή*¹⁵, ὅπου ἡ βίαιη ἀπόσπαση τοῦ φυγάδος ἐπισύρει τίς ποινές τοῦ δαρμοῦ, τῆς κουρᾶς καί τῆς διαρκοῦς ἐξορίας,

10. ΤΡΩΙΑΝΟΣ, ὁ.π., 3. Πρβλ. L. BURGMANN, *Ecloga. Das Gesetzbuch Leons III. und Konstantinos* V, Frankfurt am Main 1983 [Forschungen zur byzantinischen Rechtsgeschichte, Band 10], 226: *Μηδεὶς τὸν ἐν ἐκκλησίᾳ προσφεύγοντα βίᾳ ἀφαιρείσθω, ἀλλὰ τὴν αἰτίαν τοῦ πρόσφυγος δηλοποιεῖτω τῷ ἱερεῖ καὶ παρ' αὐτοῦ μετὰ τῶν ἀσφαλῶν παραλαμβάνετω τὸν προσφεύγοντα τοῦ νομίμως ζητηθῆναι καὶ διοικηθῆναι τὸ κατ' αὐτὸν κεφάλαιον. εἰ δέ τις δοκιμάσει χειρὶ ἀπὸ ἐκκλησίας πρόσφυγα ἐπάραι τὸν οἶον-δήποτε, ὁ τοιοῦτος δώδεκα ἀλλακτὰ λαμβανέτω καὶ τότε κατὰ τὸ πρέπον τὸ τοῦ αὐτοῦ πρόσφυγος ζητεῖσθω κεφάλαιον.*

11. ΤΡΩΙΑΝΟΣ, ὁ.π., 4.-5.

12. ΤΡΩΙΑΝΟΣ, ὁ.π., 5.

13. ΤΡΩΙΑΝΟΣ, ὁ.π., 3, 5.

14. JGR 2, 217: Ὁ τὸν προσφεύγοντα εἰς τὴν ἀγιωτάτην ἐκκλησίαν ἰδίᾳ χρώμενος αὐθεντία ἀποπάσας δερρόμενος καὶ κουρευόμενος διπνεκῶς ἐξοριζέσθω.

15. JGR 2, 360-361, 40. 9. Γιά τὸν ὅρο *Εἰσαγωγή* ἀντὶ τῆς Ἐπαναγωγῆς, βλ. Σπ. ΤΡΩΙΑΝΟΣ, *Οἱ πηγές τοῦ Βυζαντινοῦ Δικαίου*, Ἀθήνα 1999², 171.

έρμηνεύεται ως προσπάθεια αναβίωσης της ιουστινιάνειας ρύθμισης, ως σαφής κατάργηση της διάταξης της *Ἐκλογῆς* καί σέ κάθε περίπτωση ἐφαρμογῆς ποινῶν αὐστηρότερων ἀπὸ ἐκεῖνες τῆς *Ἐκλογῆς* καί ἡπιότερων ἀπὸ ἐκεῖνες τοῦ *Ἐκλογαδίου*¹⁶. Τέλος, στὰ *Βασιλικά* παρατηρεῖται μερική μόνον ἐπάνοδος στὸ ιουστινιάνειο δίκαιο¹⁷. Διαπιστώνεται, γενικά, ὅτι ἡ Ἐκκλησία ἐρμήνευσε κατὰ τέτοιο τρόπο τὸ δικαίωμα τοῦ ἀσύλου, ὥστε νὰ ἀποκλείεται κάθε δυνατότητα ἀνάμξης τῶν πολιτειακῶν ὀργάνων σέ ὅσους ζητοῦσαν ἄσυλο¹⁸. Τὸ γεγονός αὐτὸ προκάλεσε τὴν ἀντίδραση τῆς πολιτείας καί ὀρισμένων αὐτοκρατόρων, ὅπως π.χ. τοῦ Μανουὴλ Κομνηνοῦ, πού προέβλεψαν τὴν ἀξίωση τῆς τιμωρίας τῶν ἐγκληματιῶν, πού εἶχαν ζητήσει ἄσυλο, μέ ἀποφάσεις πολιτειακῶν δικαιοδοτικῶν ὀργάνων¹⁹. Αὐτὲς οἱ προσπάθειες φαίνεται ὅτι ἔμειναν χωρὶς οὐσιαστικὸ ἀποτέλεσμα, ὅπως προκύπτει ἀπὸ τὴ νομολογία τῶν ἐκκλησιαστικῶν δικαστηρίων²⁰.

Μέσα στὸ γενικότερο αὐτὸ πλαίσιο τῶν ἐκκλησιαστικῶν καί πολιτειακῶν θεσμικῶν δεδομένων, εἶναι χαρακτηριστικὴ ἡ ἀντίληψη πού ἐπικρατεῖ γύρω ἀπὸ τὴν ἀντιμετώπιση τοῦ θεσμοῦ τοῦ ἀσύλου καί τὴν ἀπόλυτη κατῆχηση τῶν ἐκκλησιαστικῶν ἔναντι τῶν πολιτικῶν νόμων στὴν Κωνσταντινούπολη τοῦ τέλους τοῦ 8ου καί τῶν ἀρχῶν τοῦ 9ου αἰῶνα, ὅπως προκύπτει ἀπὸ τὸ ἐπεισόδιο, πού περιγράφεται στὸ *Βίο* τοῦ πατριάρχου Ταρασίου (784–806). Κατὰ τὰ χρόνια τῆς πατριαρχείας του ὁ Ταράσιος, ὅπως ἀναφέρεται στὸ *Βίο* του, πού συντάχθηκε ἀπὸ τὸ μοναχὸ Ἰγνάτιο, ἀντιμετώπισε τὸ θέμα προσφυγῆς καί ἐγκλεισμοῦ στὸ ναὸ²¹. Σύμφωνα μέ τὴ μαρτυρία τοῦ *Βίου*, ἕνας σπαθάριος, τὸ ὄνομα τοῦ ὁποῖου δέν ἀναφέρεται στὸ κείμενο, κατηγορήθηκε ὅτι ἔκλεψε μεγάλο χρηματικὸ ποσὸ καί γιὰ τὸ λόγῳ αὐτὸ φυλακίσθηκε. Ὁ κατηγορούμενος διέφυγε, ὅμως, ἀπὸ τὴν προσοχὴ τῶν δεσμοφυλάκων του, κατόρθωσε νὰ καταφύγει στὸ ναὸ τῆς Ἁγίας Σοφίας καί κρύφθηκε στὸ χώρῳ τοῦ ἱεροῦ, ὅπου παρέμεινε περίτρομος, κρατώντας μέ τὰ χέρια του τὴν ἁγία τράπεζα²². Ὅταν οἱ δεσμοφύλακες τὸν ἀνακάλυψαν, καί ἐπειδὴ δέν μποροῦσαν νὰ

16. ΤΡΩΙΑΝΟΣ, ὅ.π., 5.

17. ΤΡΩΙΑΝΟΣ, ὅ.π., 5.

18. ΤΡΩΙΑΝΟΣ, Οἱ ποινές στὸ βυζαντινὸ δίκαιο, 64.

19. ΤΡΩΙΑΝΟΣ, ὅ.π., 64 καί σημ. 167.

20. ΤΡΩΙΑΝΟΣ, ὅ.π., 65.

21. I. A. HEIKEL, Ignatii diaconi Vita Tarasii archiepiscopi, *Acta Societatis Scientiarum Fennicae* 17, 1891, 407–408· St. EFTHYMIADIS, *The Life of the Patriarch Tarasios by Ignatios the Deacon (BHG 1698)*, Birmingham 1998, § 34–38. Τὸ γεγονός ἔλαβε χώρα περὶ τὰ τέλη τοῦ 8ου αἰῶνα, πιθανόν στὶς ἀρχές τῆς τελευταίας δεκαετίας τοῦ αἰῶνα, βλ. ΕΦΤΗΥΜΙΑΔΙΣ, ὅ.π., 232.

22. *Βίος Ταρασίου*, ἐκδ. HEIKEL, 407 καί ἐκδ. ΕΦΤΗΥΜΙΑΔΙΣ, 111, § 34: *Καὶ γὰρ ποτέ τις τῶν ἐν τέλει, περιφανείῳ καὶ δόξῃ καὶ πλούτῳ κομῶν, ὃ καὶ τὸ βασιλικὸν ξίφος ἐν ἀξίας τιμῇ περιέκειτο, πολλῆς ἔνεκα χρημάτων ὀλκῆς δίκας ἀποτιννὺς καὶ δειναῖς ἐτάσσει καὶ πικραῖς ἐνεχόμενος καὶ μηδεμιᾶς*

τόν αποσπασούν από τό ναό μέ ἄλλον τρόπο, ἀπέκλεισαν πίν εἴσοδο, στερώντας τόν πρόσφυγα ἀπό τήν ἱκανοποίηση βασικῶν ἀναγκῶν του, ὅπως τή δυνατότητα διατροφῆς του, ἐλπίζοντας, ἔτσι, ὅτι θά τόν ἐξαντλήσουν καί θά τόν ἀναγκάσουν νά βγεῖ ἀπό τό ναό: *κυκλοῦσι τὸν τοῦ ἀδύτου περίβολον μὴ καιρῶ τροφῆς ὑπανοιγνύντες τῷ καταδίκῳ τὴν εἴσοδον, μὴ τοῖς λοιποῖς ἀναγκαίοις χώραν διδόντες, ὡς ἐνῆν, ἀποκρήσασθαι, ἀλλ' ἐν ἐλπίσιν εἶχον τὴν ἀνάγκην προδοτὴν γεγονέναι καὶ τοῦτον ἐξωθῆσαι καὶ μὴ βουλόμενον*²³. Ὁ πατριάρχης διαπιστώνοντας τότε ὅτι μέ αὐτόν τόν τρόπο παραβιάζονται οἱ κανόνες σχετικά μέ τοὺς ἱερούς χώρους²⁴, ἀποφάσισε νά ἐνδυθεῖ τήν ἱερή στολή καί νά εἰσέλθει στό σημεῖο, ὅπου βρισκόταν ὁ ἱκέτης, στὸν ὁποῖο παρέσχε συνεχῶς τὰ ἀπαραίτητα γιὰ τὴ συντήρηση καὶ διατροφή του²⁵. Παρά τὴν παρέμβαση τοῦ πατριάρχη, οἱ στρατιῶτες ἔστησαν ἐνέδρα, τὸν συνέλαβαν καί τόν ἔφεραν στό παλάτι τῶν Ἐλευθερίου. Ἐκεῖ, ὁ πατριάρχης μέ τὴν ἀπειλή ἐπιβολῆς ἐπιτιμίων σέ ὅσους ἐπιχειροῦσαν νά βλάψουν τὸν τῆς ἐκκλησίας ἱκέτην, ἐπέτυχε τελικὰ νά ἀθωώσει καί νά ἐλευθερώσει τὸ σπαθάριο²⁶, καταδεικνύοντας σαφῶς, σύμφωνα μέ τὴν ἀντίληψή του, τὴν ὑπερίσχυση τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ νόμου (*κανών*) ἔναντι τοῦ πολιτικοῦ (*νόμος*)²⁷.

Λίγα χρόνια μετὰ ἀπὸ αὐτὸ τό συμβάν, στὶς ἀρχές τοῦ 9ου αἰώνα, δηλαδὴ ἐπὶ βασιλείας Νικηφόρου Α΄ καί πιθανόν ἀμέσως μετὰ τὴν πατριαρχεῖα τοῦ Ταρασίου

ἐνδόσεως ἀξιούμενος ἀλλὰ σὺν τούτοις zoφραῖς εἰρκταῖς ἐγκλειόμενος καὶ πάντοθεν κακουχία στενούμενος, εἰς βυθὸν ἀπογνώσεως ὑπ' ἄθυμίας ἡλαύνετο. Οὗτος νυκτὸς ἁωρίαν ἐπιτηρήσας τοὺς τὴν αὐτοῦ πεπιστευμένους ἐκλαθὼν ἀσφάλειαν ἐπὶ τὸ θεῖον τοῦ ἱεροῦ καταφύγιον ὥρμησε· καὶ δὴ τῶν ἀδύτων ἐνδον γενόμενος, τῶν τῆς σεπτῆς τραπέζης κεράτων ἀπρίξ περιφύς σὺν πολλῷ τρόμῳ κατεῖχε καὶ δέματι.

23. *Βίος Ταρασίου*: ἔκδ. HEIKEL, 407· ἔκδ. ΕΦΘΥΜΙΑΔΙΣ, 112 § 34.

24. ὁρῶντος τὴν καταφρόνησιν τῶν θείων ἀγιασμάτων. *Βίος Ταρασίου*: ἔκδ. HEIKEL, 407· ἔκδ. ΕΦΘΥΜΙΑΔΙΣ, 113 § 34.

25. *Καὶ τοῦτο οὐχ ἅπαξ καὶ δις τῆς ἡμέρας ἐτέλει, ἀλλ' ὡσάκις ἂν προσεκλήθη εἰς τὴν τοιαύτην διακονίαν ὑπὸ τοῦ δεινῶς κινδυνεύοντος*. *Βίος Ταρασίου*, ἔκδ. ΕΦΘΥΜΙΑΔΙΣ, 113 § 35.

26. *Βίος Ταρασίου*, ἔκδ. ΕΦΘΥΜΙΑΔΙΣ, 115 § 37: *Ὁ δὲ βλέπων ἑαυτόν... κλείθροισ ἐπιτιμίων κοινῇ τοὺς πάντας ἐπέδωκεν ἀναξίους ἀποφήνας τῆς τῶν μυστηρίων Χριστοῦ κοινωνίας, εἰ βλάβη τινὶ τὸν τῆς ἐκκλησίας ἱκέτην αὐστηρᾶ περιβάλοιεν... διὰ λόγων δὲ μόνης ἐρεύνης τὴν περὶ ὧν ἡσυχολοῦντο χρημάτων κενώσαντες ἡλάστιγγα ἐλευθερίαν ὡς ἀναιτίῳ προσγράψουσι.*

27. *Βίος Ταρασίου*, ἔκδ. ΕΦΘΥΜΙΑΔΙΣ, 115-116 § 38: *καὶ δείκνυσιν ἔννομον τὴν τῶν κανόνων ἐν τοῖς κανονικῶς ἰθυνομένοις ἀκρίβειαν, τὴν δὲ τῶν νόμων εὐθύτητα ἐν τοῖς νομίμως διεξαγομένοις κανονικῇ ἐπισφράγησιν. Γενικὰ γιὰ τὴν πεποιθήσεις τοῦ πατριάρχη Ταρασίου γύρω ἀπὸ τὸν ἐκκλησιαστικὸ νόμο καὶ τὴν περιφρούρησιν τοῦ θεσμοῦ τοῦ ἀσύλου, βλ. ΕΦΘΥΜΙΑΔΙΣ, ὁ.π., 35-38.*

(784-806)²⁸, οί Σλάβοι τῆς Ἀχαΐας²⁹, ἀπόστασιν ἐννοήσαντες κατά τόν Κωνσταντῖνο Πορφυρογέννητο³⁰, σέ συνεργασία μέ τούς Ἀραβες ἀπό τήν Ἀφρική³¹, πολιορκήσαν τήν πόλη τῶν Πατρῶν, πού περιῆλθε σέ τραγική κατάσταση ἐξαιτίας τῆς ἔλλειψης τροφίμων καί νεροῦ. Μολονότι ἡ ἔρευνα δέν ἔχει ἀκόμη καταλήξει στήν ἀκριβή χρονολόγηση τῶν διαδραματιζομένων, παραμένει σίγουρο ὅτι τά γεγονότα ἐξελίχθηκαν τό ἀργότερο κατά τήν πρώτη δεκαετία τοῦ 9ου αἰώνα³². Ἡ θαυματουργή παρέμβαση τοῦ προστάτη τῶν Πατρῶν ἀποστόλου Ἀνδρέα, πού

28. Τά ἐκτυλισσόμενα στήν Πάτρα γεγονότα μετά τήν πολιορκία τῆς ἀπό τούς Σλάβους πιθανότατα συμπίπτουν μέ τά τελευταῖα χρόνια τῆς πατριαρχείας ἡ ἀμέσως μετά τήν πατριαρχία τοῦ Ταρασίου. Στόν Ταράσιο ἀναφέρεται σαφῶς τό *Χρονικό τῆς Μονεμβασίας: πατριαρχοῦντος ἔτι Ταρασίου τοῦ ἐν ἁγίοις πατρός ἡμῶν*. βλ. LEMERLE, *La Chronique*, 10, καί O. KRESTEN, *Zur Echtheit des Sigillion des Kaisers Nikephoros I. für Patras, Römische Historische Mitteilungen* 19, 1977, 50-51. Βλ. καί πῶς κάτω, σημείωση 32.

29. *Πρός τόν ἴδιον υἱόν Ρωμανόν: Constantine Porphyrogenitus, De Administrando Imperio*, ἔκδ. G. MORAVCSIK - R. J. H. JENKINS, *Dumbarton Oaks* 1967 (CFHB 1), 230: *τὴν τε ἔφοδον τῶν Σκλαβήνων καί τήν προνομὴν καί αἰχμαλωσίαν καί ἀφανισμόν καί τήν λεηλασίαν καί τὰλλα δεινά, ὅσα καταδραμόντες ἐποίησαν εἰς τὰ μέρη τῆς Ἀχαΐας. Μέ τήν ἔκφραση εἰς τὰ μέρη τῆς Ἀχαΐας ὁ Κωνσταντῖνος Πορφυρογέννητος πιθανότατα ἀναφέρεται ὅχι στήν ἐπαρχία Ἀχαΐας, ἀλλὰ στήν εὐρύτερη περιοχή τοῦ σημερινοῦ χωριοῦ τῆς Κάτω Ἀχαγιάς (ἀρχαίας Δύμης), πού βρίσκεται στά δυτικά τῆς Πάτρας καί διατήρησε μέχρι σήμερα τήν ἴδια ὀνομασία. Βλ. σχετικά Ν. ΟΙΚΟΝΟΜΙΔΗΣ, *St Andrew, Joseph the Hymnographer, and the Slavs of Patras*, στο: J. O. ROSENQVIST (ἔκδ.), *Λειμών. Studies Presented to Lennart Rydén on his Sixty-Fifth Birthday*, Uppsala 1996, 71. Πρβλ. καί J. NESBITT and Ν. ΟΙΚΟΝΟΜΙΔΗΣ, *Catalogue of Byzantine Seals at Dumbarton Oaks and in the Fogg Museum of Art*, τόμ. 2. *South of the Balkans, the Islands, South of Asia Minor*, *Dumbarton Oaks* 1994, 77 καί ἀρ. 23.1.*

30. *Πρός τόν ἴδιον υἱόν Ρωμανόν*, 228. Εἶναι σημαντικό, ὅτι τό κείμενο τοῦ Πορφυρογέννητου κάνει λόγο γιά ἀπόστασιν ἐννοήσαντες, δηλ. γιά ἀπόπειρα ἐπανάστασης τῶν Σλάβων κατά τῆς ἑννομης βυζαντινῆς ἀρχῆς, πρᾶγμα πού ἄλλωστε προκύπτει καί ἀπό τίς κυρώσεις πού ἐπιβλήθηκαν στούς ἡττημένους, βλ. KRESTEN *Zur Echtheit*, 54 σημ. 124b. ΧΡΙΣΤΟΦΙΛΟΠΟΥΛΟΥ, *Βυζαντινὴ Ἱστορία*, 371 καί σημ. 4, 372. Ἀπόκχος τῶν γεγονότων αὐτῶν ὑπάρχει σέ κανόνα πού συνέθεσε ὁ Ἰωσήφ Ὑμνογράφος πρὸς τιμὴν τοῦ ἀποστόλου Ἀνδρέα καί πιθανότατα γιά χάριν τοῦ λαοῦ καί τοῦ κλήρου τῆς πόλης τῶν Πατρῶν, πολὺ πρὶν ἀπὸ τό θάνατό του (883 ἢ 886) καί μᾶλλον μεταξύ τοῦ 840-842, βλ. σχετικά ΟΙΚΟΝΟΜΙΔΗΣ, *St Andrew*, 71-78. Ὁ κανόνας αὐτός, ἂν καί συνετέθη, σύμφωνα μέ ὅσα ἀναφέρθηκαν, μετὰ τά γεγονότα τοῦ 805 πού περιγράφει ὁ Κωνσταντῖνος Πορφυρογέννητος, θά μπορούσε νά ἀπικεῖ παρὰ τόν κοινὸ τόπο τήν ἀντίληψη γιά τὴν θαυματουργή δράση τοῦ ἀποστόλου ὑπὲρ τῆς σωτηρίας τῆς πόλης ἀπὸ τούς βαρβάρους: *Λιμένα σε σωτηρίας εὐρόντες, ἀπόστολε, εὐχαῖς σου ῥυσθείμεν ζάλης παθῶν τε καὶ θλίψεων καὶ ἐπαναστάσεως τῶν ἀνημέρων βαρβάρων, ἀξιάγαστε*, βλ. ΟΙΚΟΝΟΜΙΔΗΣ, *St Andrew*, 74.

31. Γιά τό πρόβλημα τῶν Ἀράβων ἀπὸ τήν Ἀφρική, βλ. ΖΙΝΚΟΝΙČ, *The Date of the Creation of the Theme of Peloponnese*, 154 καί σημ. 65.

32. Τά γεγονότα αὐτὰ διαδραματίσθηκαν πιθανότατα τό 805, βλ. σχετικά ΟΙΚΟΝΟΜΙΔΗΣ, *St Andrew*, 72. Γιά τά προβλήματα γενικά τῆς χρονολόγησης, βλ. K. BELKE, *Einige Überlegungen zum Sigillion Kaiser Nikephoros I. für Patrai, JÖB* 46, 1996, 81-96. Βλ. καί ΖΙΝΚΟΝΙČ, ὁ.π., 154 καί σημ. 65.

καταδίωξε τούς πολιορκητές, είχε ως αποτέλεσμα τή νικηφόρα επίθεση τῶν κατοίκων κατά τῶν Σλάβων. Ἐτσι, μετά τήν ἀποτυχημένη πολυήμερη προσπάθειά τους νά καταλάβουν τήν πόλη, οἱ ἥττημένοι Σλάβοι προσέφυγαν τρομοκρατημένοι στό ναό τοῦ πολιούχου: *Οἱ δὲ βάρβαροι ἰδόντες καὶ καταπλαγέντες καὶ ἔκθαμβοι γεγονότες ἐπὶ τῇ κατ' αὐτῶν κραταίᾳ ἐπελεύσει τοῦ ἀπιτήτου... ἐταράχθησαν, ἐσαλεύθησαν, τρόμος ἐπελάβετο αὐτούς, καὶ προσέφυγον εἰς τὸν πάνσεπτον ναὸν αὐτοῦ*³³, σέ μία ὕστατη προσπάθεια σωτηρίας καὶ θαυματουργοῦ φωτισμοῦ τους: *ὡς καὶ αὐτοὺς τοὺς βαρβάρους αἰσθέσθαι τὴν τοῦ ἀποστόλου πρὸς ἡμᾶς ἐπισκοπὴν καὶ συμμαχίαν, καὶ διὰ τοῦτο προσφυγεῖν αὐτοὺς εἰς τὸν σεβάσμιον ναὸν αὐτοῦ*³⁴.

Ἡ προσφυγὴ τῶν ἡττημένων στό ναό, κάτω ἀπὸ τὴν συνθήκες πού ἔγινε, καὶ κυρίως ἡ ἀνοχή καὶ ἡ μέριμνα, πού ἐπέδειξε στή συνέχεια πρὸς αὐτοὺς ἀρχικά ἡ ἐκκλησιαστικὴ καὶ ἀκολουθῶς ἡ πολιτικὴ ἐξουσία, θεωροῦμε ὅτι ὑποδεικνύει μιὰ σαφῆ περίπτωσι ἐφαρμογῆς τοῦ βυζαντινοῦ θεσμοῦ τοῦ ἀσύλου. Στὴν ἀφήγησι τῶν γεγονότων παρατίθενται, βέβαια, πολλὰ ἀγιολογικὰ καὶ θαυματουργικὰ στοιχεῖα καὶ συμφραζόμενα, πού ὡς κοινοὶ τόποι ἐπαναλαμβάνονται καὶ σέ ἄλλες περιπτώσεις ἐκχριστιανισμοῦ καὶ μετανοίας πληθυσμῶν. Ἀπὸ τὸν κορμό, ὥστόσο, τῆς ἀφήγησις γίνεται σαφές ὅτι ἡ προσφυγὴ τῶν τρομοκρατημένων Σλάβων στό ναό τοῦ προστάτη τῆς πόλης πρέπει νά ἐξετασθεῖ, κατὰ τὴ γνώμη μας, ὡς μιὰ περίπτωση ὁμαδικοῦ ἀσύλου. Εἶναι ἐνδιαφέρον, ἐξάλλου, νά ἀναφερθεῖ ὅτι ἡ ὁρολογία πού χρησιμοποιοῦται στή σχετικὴ ἐξιστόρησι τοῦ Πορφυρογέννητου (*προσέφυγον εἰς τὸν πάνσεπτον ναὸν αὐτοῦ [...] προσφυγεῖν αὐτοὺς εἰς τὸν σεβάσμιον ναὸν αὐτοῦ*), ἡ ὁποία πιθανότατα ὑπῆρχε καὶ στό σιγίλλιο τοῦ Νικηφόρου Α' ³⁵, ἀπικεῖ, πιστεύουμε, ἅμεσα προπαρασκευαστικὲς νομοθετικὲς ρυθμίσεις γιὰ τὸ δίκαιο τῆς ἀσυλίας³⁶.

Ὁ θεσμός τοῦ ἀσύλου, καθόσο τουλάχιστον γνωρίζουμε, δέν ἔχει ἐξετασθεῖ σέ σχέση μέ τήν ἀφιέρωσι τῶν Σλάβων στή μητρόπολη Πατρῶν. Μετά, μάλιστα, ἀπὸ πράξεις ὅπως *ἀπόστασις, προνομή, αἰχμαλωσία, ἀφανισμός, λεηλασία, ἄρπαγή, πολιορκία κάστρου*, ἀπὸ κοινοῦ μέ τούς Ἀφρικανούς Σαρακηνούς, δηλαδή ἐνέρ-

33. *Πρὸς τὸν ἴδιον υἱὸν Ρωμανόν*, 228-230.

34. *Πρὸς τὸν ἴδιον υἱὸν Ρωμανόν*, 230.

35. Γιά τὸ σιγίλλιο τοῦ Νικηφόρου Α', τὸ περιεχόμενο καὶ τὴ χρονολόγησί του, βλ. KRESTEN, Zur Echtheit, 15 κ.έ., 47 κ.έ.

36. ΤΡΩΙΑΝΟΣ, Ὁ «Ποινάλιος», 3: *Μηδεὶς τὸν ἐν ἐκκλησίᾳ προσφεύγοντα βίᾳ ἀφαιρείσθω, ἀλλὰ τὴν αἰτίαν τοῦ πρόσφυγος κατάδηλον ποιεῖτω τῷ ἱερεὶ καὶ παρ' αὐτοῦ λαμβανέτω τὸν προσφυγόντα μετὰ τῶν ἀσφαλῶν τοῦ νομίμως ζητηθῆναι καὶ διοικηθῆναι τὸ κατ' αὐτὸν κεφάλαιον. Ὁ γὰρ τοῦτο μὴ φυλάττων, ἀλλὰ τὸν πρόσφυγα ἀπὸ τῆς ἐκκλησίας βίᾳ ἀποσιπῶν, ξίφει τιμωρεῖσθω.*

γεις πού επισύρουν τις βαρύτερες των ποινών³⁷, ή προσφυγή των βαρβάρων στο ναό καί ή προστασίωσή τους στή μητρόπολη επιτρέπει καί διευκολύνει μία μακρά περίοδο ειδικής μεταχείρισης των Σλάβων τής περιοχής. Ταυτόχρονα, αποτελεί πίν πρώτη μαρτυρημένη ομαδική άσυλία καί ειδική προστασία πληθυσμών στή μεσοβυζαντινή Πελοπόννησο. Παρά ταυτα, από κανένα στοιχείο τής αφήγησης του Κωνσταντίνου Πορφυρογέννητου δέν προκύπτει ή ταυτότητα τής θρησκείας των προσφυγόντων στο ναό. Μόνον ό επαναλαμβανόμενος χαρακτηρισμός τους ως *βαρβάρων* μās επιτρέπει νά υποθέσουμε ότι πρόκειται μάλλον περί αλλοθρήσκων, οί όποιοι βλέποντας πίν παρέμβαση του άποστόλου Άνδρέα υπέρ των γηγενών, προσφεύγουν στο ναό καί, τελικά, προστατεύονται από τό άσυλο. Έπειδή, ώστόσο, τό κείμενο παραμένει άσαφές καί άόριστο ως προς τί θρησκευτική ταυτότητα των προσφυγόντων, μπορεί, προς τό παρόν τουλάχιστον, νά διατυπωθεί τό ένδεχόμενο οί προσφυγόντες στο ναό του άποστόλου Άνδρέα νά ήταν Σλάβοι έκχριστιανισμένοι³⁸, αλλά μή επαρκώς άφομοιωμένοι, οί όποιοι άποστατούν σε δεδομένη ευκαιρία.

Άξίζει στο σημείο αυτό νά υπογραμμισθεί ή προσπάθεια πού κατέβαλαν τόσο ή Έκκλησία όσο καί ή Πολιτεία ώστε νά ξεύρουν σε αυτή πίν κρίσιμη περίοδο μία συμβιβαστική λύση, ανάμεσα σπίν ποινική δικαιοδοσία των οργάνων τής μās καί τις έγυήσεις πού απαιτούσε γιά τό σεβασμό του θεσμού ή άλλη. Οί προσφυγόντες σπίν έκκλησία σλάβοι στασιαστές έτυχαν, παρά τό άξιόποιο των πράξεων τους, μās ειδικής συμβιβαστικής μεταχείρισης, όπως θά έκτεθεί σπίν συνέχεια. Η

37. Γιά τις ποινές τις όποιες επισύρει ή *άπόστασις* (άποστασία) καί οί συνακόλουθες πράξεις, πού σπίν περίπτωση αυτή συνιστούν έγκλημα καθοσίωσης, βλ. Καλλιόπη ΜΠΟΥΡΔΑΡΑ, *Καθοσίωσης καί τυραννίς κατά τους μέσους βυζαντινούς χρόνους. Μακεδονική δυναστεία (867-1056)*, Αθήνα 1981, 157-176· KRESTEN Zur Echtheit, 54 σημ. 124b.

38. Η παρουσία έκχριστιανισμένων Σλάβων σπίν Πελοπόννησο, ήδη από τά μέσα του 7ου αιώνα, πιθανολογείται καί από μία σειρά χριστιανικών ταφών μέ χειροποίητα κτερίσματα καί άλλα αντικείμενα σπίν Κόρινθο, σπίν Άγία Τριάδα καί σπίν ταφή του νεκροταφείου τής πρωτοβυζαντινής Μεσσήνης, βλ. Η. ΑΝΑΓΝΩΣΤΑΚΗΣ, Ναταλία ΠΟΥΛΟΥ-ΠΑΠΑΔΗΜΗΤΡΙΟΥ, Η πρωτοβυζαντινή Μεσσήνη (5ος-7ος αιώνας) και προβλήματα της χειροποίητης κεραμικής σπιν Πελοπόννησο, *Σύμμεκτα* 11, 1997, 241-251, 286. Ένδεχεται, άκόμη, οί προσφεύγοντες νά είναι αλλόθρησκοι Σλάβοι, οί όποιοι λόγω μακράς συμβίωσης μέ Χριστιανούς καί άφού έγιναν μάρτυρες τής θαυματουργής επέμβασης του πολιούχου τής πόλης των Πατρών, φωτίζονται, μεταστρέφονται καί έντρομοι προσφεύγουν στο ναό, ζητώντας πίν προστασία καί έχοντας πάρει πίν άπόφαση νά έκχριστιανισθούν. Ο έκχριστιανισμός τους θά άποτελέσει, σπίν περίπτωση αυτή, πιθανότατα, όρο καί προϋπόθεση γιά πίν εφαρμογή του θεσμού του άσύλου. Παράλληλα, ή τοπική έκκλησία ως τιμωρία γιά τις παράνομες πράξεις τους επέβαλε πίν άφιέρωσή τους σπίν μητρόπολη, πού συνεπαγόταν οικονομικές υποχρεώσεις (όπως π.χ. σίτηση των στρατηγών, πρέσβων κ.λπ.), πού μέχρι τότε βάρυναν τί μητρόπολη Πατρών ή τά μοναστήρια πού υπάγονταν σπίν δικαιοδοσία της.

ειδική μεταχείριση συνίσταται ακριβώς στο γεγονός ότι, παρά την απόπειρα αποστασίας κατά της έννομης βυζαντινής αρχής, απόπειρα που συνοδεύθηκε από αξιόποινες ενέργειες, όπως *εφοδος, προνομή, αἰχμαλωσία, ἀφανισμός, λεηλασία, δεινά, πολιορκία, ἐπίθεσις*, που περιορίζουν ή αναιρούν τις προϋποθέσεις σεβασμοῦ τοῦ ἀσύλου³⁹, ὁ θεσμός ἐφαρμόσθηκε πλήρως, μέ την ἐπιβολή κάποιων περιορισμῶν καί κυρώσεων οἰκονομικοῦ χαρακτήρα.

Ἐς σημειωθεῖ ἐδῶ καί ἡ οἰκονομική διάσταση, πού γενικότερα ἐμπεριέχεται στό θεσμό τοῦ ἀσύλου τόσο στό Βυζάντιο, ὅσο καί στή Δύση⁴⁰. Ἀπό ἐπιγραφές τοῦ 5ου καί 6ου αἰῶνα, πού ἔχουν βρεθεῖ στή Συρία καί στή Μικρά Ἀσία, προκύπτει ὅτι προσδιορίζονται ἐπὶ τοῦ ἐδάφους τόσο τά ὅρια ὅσο καί οἱ *ὅροι ἀσυλίας*, δηλαδή ὁ χώρος ἐντός τοῦ ὁποίου ἀσκεῖται καί ἐφαρμόζεται τό δίκαιο τοῦ ἀσύλου,

39. Στή βυζαντινή νομοθεσία, τό ἄσυλο παρέχεται μέ ὅρους καί προϋποθέσεις, ἀφοῦ δέν προστατεύει τοὺς ἐνοπλοὺς πρόσφυγες, τοὺς μοικοὺς, τοὺς φονεῖς, τοὺς παρθενοφθόρους, τοὺς ταραχοποιούς, ἢ ὅσους δέν σέβονταν τὴν ἱερότητα τοῦ χώρου: ΤΡΩΙΑΝΟΣ, *Τὰ περὶ τὴν θρησκείαν ἐγκλήματα*, 181-184 καί ΠΑΠΑΘΑΝΑΣΙΟΥ, *Οἱ «Νόμοι τῶν Ομηριῶν»*, 257 καί σημ. 110. Συγκεκριμένα, σύμφωνα μέ τό ἰουστινιανέιο δίκαιο, ἐξαιροῦνται ἀπὸ τὴν προστασία τοῦ ἀσύλου ὅσοι ἔχουν διαπράξει ἐκούσιο φόνο. Παρά ταῦτα, ἡ ἐκκλησία ἐρμήνευσε κατὰ τέτοιο τρόπο τό δικαίωμα τοῦ ἀσύλου, ὥστε νά ἀποκλείσει κάθε δυνατότητα ἀνάμιξης τῶν πολιτειακῶν ὀργάνων σέ ὅσους ζητοῦσαν ἄσυλο, βλ. ΤΡΩΙΑΝΟΣ, *Οἱ ποινές στό βυζαντινό δίκαιο*, 63-64. Ἔτσι, ἐδραιώθηκε μιὰ μακρά ἐκκλησιαστική παράδοση, ἡ ὁποία περιβάλλει μέ ἄκρα ἐπιείκεια τὸν ἐκούσιο φονέα, ὁ ὁποῖος προσφεύγει στό ναὸ ἔχοντας μετανοήσει γιὰ τὴν πράξη του. Αὐτὸ ἀκριβῶς τό πνεῦμα διακρίνεται στό περιεχόμενο τοῦ κειμένου τοῦ Ἀρέθα γύρω ἀπὸ τό ἄσυλο: *εἰ δὲ βαρὺ καὶ ἀσύγγνωστον τὸ κακόν, ἀλλ' οὖν καὶ οὕτως τυγχανέτω φειδούς ὁ ὑπόδικος, ἀλλὰ μὴ κατ' ἀξίαν ὧν παρηνόμησεν ἐπιμετρεῖσθαι τῷ ταλαιπῶρῳ τὸ πρόστιμον πρὸς τὸ κουφότερον δὲ καὶ ἐπιεικέστερον ἄνθ' ὧν ἰκετεύων ὤφθη Θεῷ, εἴτε ἱεραῖς ὑποτιμήσεσι κατὰ τὸ σφοδρὸν ἐκδιδόμενος, εἴτε καὶ δημοσίαις ζημιώσεσι καὶ φυγαδείαις ὑπεκκείμενος ἂν πρὸς ἀπαλλαγὴν τοῦ βίου τὸ ἐγκλημα διευθύνῃτο. Ἡ τίς ἡ περισσεΐα Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων, εἰ φίλοις ἐσθ' ὅτε τοὺς ὑπευθύνους ἡμῖν ἀπολύομεν, ἢ καὶ τοῖς μέγιστα δυναμένοις, Θεὸν δὲ μηδὲ καθ' ἑαυτοὺς τινα λογίζομεθα:* βλ. Κ. ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΟΠΟΥΛΟΣ, Ἀνέκδοτος περὶ ἀσυλίας ἐπιστολή τοῦ Ἀρέθα πρὸς Λέοντα τὸν Σοφόν, *Πελοποννησιακά* 5, 1962, 8, 35-43. Βλ. σχετικὰ καί Patricia KARLIN-HAYTER, *Arethas et le droit d'asile. A propos d'un article récent*, *Byzantion* 34, 1964, 613-617 (ἡ ἴδια, *Studies in Byzantine Political History*, Λονδίνο 1981, ἀρ. VII). Γιά τὴν ἐφαρμογὴ τοῦ θεσμοῦ τοῦ ἀσύλου καί στὶς περιπτώσεις ἐκούσιων φονέων, βλ. JGR, τόμ. 1, 232-235, Νεαρά XI Κωνσταντίνου Ζ' (πρβλ. F. DÖLGER, *Regesten der Kaiserurkunden des oströmischen Reiches von 565-1453*. 1. Teil: *Regesten von 565-1025*, Μόναχο-Βερολίνο 1923, ἀρ. 677).

40. Ὁ θεσμός τοῦ ἀσύλου ἰσχυροποιεῖται ἰδιαίτερα στή Δύση ἀπὸ τό 10ο αἰῶνα καί ἐξῆς, λόγῳ τῶν κοινωνικῶν συνθηκῶν πού ἐπικρατοῦν ἐκεῖ, βλ. σχετικὰ Ν. Ε. ΚΑΡΑΠΙΔΑΚΗΣ, *Ἱστορία τῆς μεσαιωνικῆς Δύσης (5ος-11ος αἰ.)*, Ἀθήνα 1996, 180-181, 418· Ο ἴδιος, *Το ἄσυλο καὶ τὸ δικαίωμα στο ἄσυλο στή μεσαιωνικὴ Δύση*, *Ἐπτά Ημέρες ἐφημ. Καθημερινή*, φύλλο 14 Ἰανουαρίου 2000, 14-17.

41. Γιά τοὺς ὅρους ἀσυλίας βλ. Evelyne PATLAGEAN, *Pauvreté économique et pauvreté sociale à*

πού παραχωρείται από τον ίδιο τον αυτοκράτορα⁴¹. Πιστεύεται, μάλιστα, ότι χάρη στο θεσμό του μοναστηριακού ασύλου και τα τοπογραφικά όρια της ασυλίας, αναπτύσσεται ο μοναχισμός και η ἑγγειος ἰδιοκτησία της περιοχῆς της Βιθυνίας, πράγμα που θεωρούμε ότι ισχύει και γιὰ τὴν Πελοπόννησο με τὴν προσαφίερωση καὶ τὰ σιγίλλια ὑπὲρ τῶν νέων ἐγκαθιδρυμάτων καὶ μητροπόλεων κατὰ τὸν 9ο αἰώνα.

Ἡ ἐφαρμογὴ τοῦ θεσμοῦ τοῦ ασύλου σπὴν περίπτωση τῶν ἡττημένων Σλάβων τῆς Ἀχαΐας, θεωροῦμε ὅτι πραγματοποιεῖται κυρίως γιὰ οἰκονομικούς λόγους. Ἡ οἰκονομικὴ διάσταση σπὴν ἐφαρμογὴ τοῦ θεσμοῦ ἐν προκειμένῳ προκύπτει ἀπὸ τὰ ὑπάρχοντα στοιχεῖα πού διαθέτουμε γιὰ τοὺς Σλάβους τῆς περιοχῆς, ἀλλὰ καὶ τίς

Byzance 4e-7e siècles, Mouton-Paris-La Haye 1977, 330-333, ἡ ὁποία παραθέτει καὶ πίνακα τῶν ἐπιγραφικῶν αὐτῶν κειμένων. Γιὰ τὸ ἴδιο θέμα σὲ σχέση μετὰ τὰ ἐπιγραφικά κείμενα, βλ. L. WENGER, "Οροι ασυλίας, *Philologus* 86, 1931, 427-454. Οἱ ὅροι ασυλίας τόσο τῶν εὐκτερίων, ὅσο καὶ τῶν μοναστηρίων, πού δὲν ἀποτελοῦν ἐκκλησίες μετὰ τὴ σαφὴ σημασία τοῦ ὅρου, κορηγοῦνται μετὰ αὐτοκρατορικό διάταγμα, ὅπως προκύπτει ἀπὸ ἐπιγραφικό εὑρημα, πού φυλάσσεται στὸ Μουσεῖο τοῦ Λούβρου, βλ. A. DAIN – Germaine ROUILLARD, Une inscription relative au droit d'asile, conservée au Louvre, *Byzantion* 5, 1929-1930, 315-326. Σύμφωνα μετὰ τὴν ἐπιγραφὴ, ὁ Ἀναστάσιος, πρεσβύτερος τοῦ εὐκτερίου τῆς μάρτυρος Εἰρήνης στὸ χωριὸ Χεδάρων τῆς Παράλιας Φοινίκης, ζητᾷ ἀπὸ τὸν αὐτοκράτορα Τιβέριο Α' (578-582), θεσπίσαι ὅρους ασυλίας παρασχεθῆναι. [τῷ εἰρημένῳ εὐκτερίῳ οἴκῳ δ]ιὰ τοῦ.....τῆς εἰρημένης πόλεως ἐπισκό(που), δηλ. ζητᾷ τὸν ἐπίσημο προσδιορισμὸ τῶν τοπικῶν ὁρίων ἄσκησης τοῦ δικαιώματος τῆς ασυλίας. Ἀπόλυτα σχετικὸ εἶναι τὸ ἀπόσπασμα ἀπὸ τὸ Βίο τοῦ Θεοδώρου Συκεῶτη, ὅπου ὑπάρχει σαφὴς ἀναφορὰ γιὰ τὴν ὁριοθέτηση τῆς ασυλίας, βλ. A.-J. FESTUGIERE, *Vie de Théodore de Sykéon*. 1. *Texte grec*, Βρυξέλλες 1970 [Subs. Hag. 48], 69-70, § 82: ὁ τε βασιλεὺς (= Μαυρίκιος) καὶ ἡ αὐγοῦστα καὶ ὅλον τὸ κουβούκλιον, καὶ μεγάλην τιμὴν ἀπένεμον αὐτῷ, ὅθεν καὶ περιώρισαν τὰ μοναστήρια αὐτοῦ ὅροις ασυλίας δι' οἰκείας αὐτῶν θείας κελεύσεως. Βλ. ο ἴδιος, *Vie de Théodore de Sykéon*. 2. *Traduction, Commentaire et appendice*, Βρυξέλλες 1970 [Subs. Hag. 48], 225. Μετὰ τὴ λέξη ὅρος δηλώνονται στὰ βυζαντινὰ κείμενα τὰ ὅρια τῆς πόλης, τῶν ἐκκλησιῶν καὶ τῶν ἐνοριῶν, ὅπως μαρτυρεῖται ἀπὸ ἐπιγραφὴ τοῦ 7ου-8ου αἰώνα, πού βρέθηκε στὸ Ἡράκλειο Κρήτης, "Οροι τῆς ἀγιωτάτης ἐκκλησι[ας] βλ. σχετικά A. C. BANDY (ΜΠΕΝΤΗΣ), *Χριστιανικαὶ ἐπιγραφαὶ τῆς Ἑλλάδος*, *The Greek Christian Inscriptions of Crete*, τόμ. I, μέρος Α': Δ'-Θ' αἰ. μ.Χ., Ἀθήνα 1970, 89-90, ἀρ. 61. Ἐπίσης, σχετικά μετὰ τίς ποικίλες σημασίες τῆς λέξης στὶς ἐπιγραφές τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, βλ. H. GREGOIRE, *Recueil des Inscriptions grecques d'Asie Mineure*, Fasc. I, Ἀμστερνταμ 1968, ἀρ. 27, 28, 61β, 86-89. Τέλος, σὲ δυσανάνγνωστη ἐπιγραφὴ τοῦ 6ου αἰώνα πού βρέθηκε στὰ βόρεια τοῦ Ἀσκληπείου τῆς Μεσσήνης, ἀναγράφεται: + ὁρος Ἀνανίου πρ(εσβυτέρου).... καὶ πιθανότατα ἀναφέρεται σπὴν ὁροθεσίᾳ τῆς περιουσίας τοῦ πρεσβυτέρου, βλ. σχετικά Βούλα ΜΠΑΡΔΑΝΗ, Παλαιохριστιανικὲς ἐπιγραφές Μεσσήνης, *Πρακτικὰ Διεθνoῦς Συμποσίου γιὰ τὴν ἀρχαία Μεσσήνη καὶ Ὀλυμπία*, Ἀστικός καὶ ἀγροτικός χώρος, IBE/EIE, Ἀθήνα 1998, (ὑπὸ ἐκδοσιν). Βλ. ἐπίσης, Χ. ΠΕΝΝΑΣ, *Μελέτη μεσοβυζαντινῆς γλυπτικῆς. Νάξος-Πάρος*, Ἀθήνα 2000, 16 ἀρ. 19 (ἀναφέρονται σὲ ἐπιγραφὴ τὰ ὅρια καὶ ἡ ἐπικράτεια τοῦ ναοῦ τοῦ Ἀρχαγγέλου Μιχαὴλ στὴ Νάξο).

42. Βλ. σχετικά Ν. ΟΙΚΟΝΟΜΙΔΗΣ, *The Medieval Via Egnatia*, στὸ Elizabeth ZACHARIOU (ἐκδ.),

γαιοστρατηγικές συνθήκες που διαμορφώνονται σε αυτήν στις αρχές του 9ου αιώνα. Ήδη μετά από τις σλαβικές επιδρομές του 7ου αιώνα, ένα μεγάλο τμήμα της κύριας οδικής αρτηρίας, που συνέδεε την Ίταλία με την Κωνσταντινούπολη, ή Ήγνατία οδός, δεν αποτελούσε πλέον τον ασφαλέστερο δρόμο μεταξύ Δύσης και Ανατολής. Συγκεκριμένα, το δυτικό τμήμα της Ήγνατίας οδού, δυτικά της Θεσσαλονίκης, δεν βρισκόταν υπό τον έλεγχο των Βυζαντινών και ως εκ τούτου δεν έθεωρετο πλέον ασφαλής⁴². Κάτω από τις συνθήκες αυτές, ενισχύθηκε σημαντικά η σημασία του ασφαλούς θαλάσσιου δρόμου, που οδηγούσε από την Ίταλία στην Πάτρα και από εκεί, μέσω του βόρειου οδικού άξονα της Πελοποννήσου, κατέληγε στην Κόρινθο, στη Θεσσαλονίκη και στην Κωνσταντινούπολη. Το λιμάνι και η πόλη της Πάτρας αποκτούν ξεχωριστή σημασία και γίνονται βασικός σταθμός υποδοχής και προώθησης εμπορών, ταξιδιωτών, μοναχών, αλλά και κρατικών αξιωματούχων προς την Κωνσταντινούπολη και τη Μικρά Ασία⁴³. Αυτό προκύπτει άμεσα και από τα αγιολογικά κείμενα της εποχής, όπου γίνεται σαφής αναφορά στη συχνότατη χρήση αυτού του θαλάσσιου και μεσόγειου οδικού άξονα⁴⁴. Άλλωστε, η προαγωγή της Πάτρας σε μητροπολιτική έδρα στις αρχές του 9ου αιώνα, συνδέεται άμεσα με τη γαιοπολιτική και στρατηγική σημασία, που αποκτά η πόλη κατ' αυτή ακριβώς την περίοδο.

Μέσα στα πλαίσια αυτά, οι υποχρεώσεις της μητρόπολης Πατρών και των μοναστηριών της δικαιοδοσίας της για τη συντήρηση των πολυάριθμων στρατηγών, των πρέσβων και των βασιλικών απεσταλμένων, πρέπει να ήταν αρκετά σημαντικές από οικονομική άποψη. Πρόκειται για τα *επιδημητικά* ή την *υποδοχή*, οικονομική δηλαδή υποχρέωση, που συνδέεται με την παροχή φιλοξενίας και διατροφής προς τους αξιωματούχους ή τους στρατιώτες, οι οποίοι περνούσαν ή σταματούσαν

The Via Egnatia under Ottoman Rule (1380-1699), Halcyon Days in Crete II. A Symposium held in Rethymnon 9-11 January 1994, Ρέθυμνο 1996, 9-12. Βλ. επίσης, Ι. ΔΙΜΙΤΡΟΥΚΑΣ, *Reisen und Verkehr im byzantinischen Reich vom Anfang des 6. bis zur Mitte des 11. Jhrs.*, τόμ. Ι, Αθήνα 1997, 341-356. Πρβλ. Μαρία ΝΥΣΤΑΖΟΠΟΥΛΟΥ-ΠΕΛΕΚΙΔΟΥ, Το οδικό δίκτυο της χερσονήσου του Αίμου και η σημασία του κατά τους Μέσους Χρόνους. Γενικές επισημάνσεις και προτάσεις έρευνας, στο *Ιστορική Γεωγραφία. Δρόμοι και κόμβοι της Βαλκανικής από την αρχαιότητα στην ενιαία Ευρώπη*, Θεσσαλονίκη 1998, 156.

43. Δ. ΓΚΑΓΚΤΖΗΣ-Μαρία ΛΕΟΝΤΣΙΝΗ-Άγγελική ΠΑΝΟΠΟΥΛΟΥ, Πελοπόννησος και Νότια Ιταλία: σταθμοί επικοινωνίας στη μέση βυζαντινή περίοδο, *Πρακτικά του Β' Διεθνούς Συμποσίου «Η επικοινωνία στο Βυζάντιο»*, ΚΒΕ/ΕΙΕ, Αθήνα 1993, 473-476.

44. Για τους μοναχούς που φθάνουν από την Ίταλία στην Πάτρα και από εκεί σε άλλα σημεία της Πελοποννήσου ή του ελληνικού χώρου, βλ. Άννα ΛΑΜΠΡΟΠΟΥΛΟΥ, *Ο άσκητισμός στην Πελοπόννησο κατά τη μέση βυζαντινή περίοδο*, Αθήνα 1994, 28 κ.έ.

45. Ν. ΟΙΚΟΝΟΜΙΔΗΣ *Fiscalité et exemption fiscale à Byzance (IXe-XIe s.)*, Αθήνα 1996, 91-97.

σέ μία περιοχή για κάποιο χρονικό διάστημα⁴⁵. Σύμφωνα με τό κείμενο τοῦ Κωνσταντίνου Πορφυρογέννητου, μετά τήν προσφυγή τῶν ἡττημένων Σλάβων στό ναό τοῦ Ἁγίου Ἀνδρέα καί τήν προσαφίερωση στή μητρόπολη τῶν ἰδίων καί τῶν συγγενῶν τους, καθώς καί ὅλης τῆς περιουσίας τους (τούς πολέμιους μετὰ πάσης τῆς φιλίας καί συγγενείας καί πάντων τῶν προσκηκόντων αὐτοῖς, ἔτι δέ καί πάσης τῆς ὑπάρξεως αὐτῶν⁴⁶), ἀναλαμβάνουν ὡς ὑποχρέωση τί σίτιση καί διατροφή τῶν πρεσβυτῶν καί βασιλικῶν ἀπεσταλμένων, πού θά καταφθάνουν στό ἐξῆς στήν πόλη (*Ἐκτοτε δέ οἱ ἀφορισθέντες Σκλαβῆνοι ἐν τῇ μητροπόλει καί τούς στρατηγοὺς καί τούς βασιλικούς καί πάντας τούς ἐξ ἔθνων ἀποστελλομένους πρέσβεις ὡς ὁμήρους διατρέφουσιν, ἔχοντες ἰδίους καί τραπεζοποιούς καί μαγείρους καί πάντας τούς παρασκευάζοντας τὰ τῆς τραπέζης βρώματα, τῆς μητροπόλεως εἰς ταῦτα μηδέν καινοτομουμένης, ἀλλ' αὐτοὶ οἱ Σκλαβῆνοι ἀπὸ διανομῆς καί συνδοσίας τῆς ὁμάδος αὐτῶν ἐπισυνάγουσιν τὰς τοιαύτας χρεῖας*)⁴⁷. Ἡ διατροφή καί αἱ χρεῖαι ἀποτελοῦν οἰκονομικές ὑποχρεώσεις, πού καταβάλλονται συνήθως σέ εἶδος καί ἐπιβαρύνουν τόν κάτοχο τῆς γῆς καί ὄχι τούς παροίκους του⁴⁸. Γίνεται ἀντιληπτό ὅτι, μέ τί ρύθμιση αὐτή, τό σημαντικότερο κόστος γιά τί διατροφή τῶν πρέσβων καί τῶν στρατηγῶν, πού μέχρι τότε βάρυνε τί μητρόπολη καί τά μοναστήρια τῆς δικαιοδοσίας της, ἀνέλαβαν ἐξολοκλήρου, μέ αὐτοκρατορική ἐντολή, οἱ προσαφιερωμένοι στό ναό καί στή μητρόπολη Σλάβοι τῆς Ἀχαΐας. Τό συνολικό κόστος γιά τίς δαπάνες τῆς διατροφῆς, πού θεωροῦμε ὅτι περιλάμβανε τήν τροφή, τήν παρασκευή της, τήν προετοιμασία τοῦ τραπεζιοῦ, καθώς καί κάθε σχετική μέ τήν ὀλοκλήρωση τοῦ γεύματος ἀνάγκη, πρέπει νά ἦταν σχετικά ὑψηλό⁴⁹. Μετά τήν προσαφίερωση τῶν Σκλαβῶνων στή μητρόπολη μετὰ πάσης τῆς ὑπάρξεως αὐτῶν δέν πρέπει νά ἀποκλεισθεῖ καί μία ἐκ παραλλήλου ἀνακούφισις τῶν Γραικῶν τῆς εὐρύτερης περιοχῆς τῆς Ἀχαΐας, οἱ ὁποῖοι πρῶτοι εἶχαν πληγεῖ: *πρῶτον μὲν τὰς τῶν γειτόνων οἰκίας τῶν Γραικῶν ἐξεπόρθουν καί εἰς ἀρπαγὴν ἐτίθεντο, ἔπειτα δέ κατὰ τῶν οἰκητόρων τῆς*

46. *Πρὸς τὸν ἴδιον υἱὸν Ρωμανόν*, 230.

47. *Πρὸς τὸν ἴδιον υἱὸν Ρωμανόν*, 230.

48. ΟΙΚΟΝΟΜΙΔΕΣ, *Fiscalité*, 96.

49. Τό ὑψηλό κόστος τῆς δαπάνης γιά τί διατροφή προκύπτει ἔμμεσα ἀπὸ τὰ ἀναφερόμενα ἀπὸ τὸν Ψελλό σχετικά μέ τό *κάθισμα* καί τήν *ὑποδοχή*, ὑποχρεώσεις πού βάρυνουν τούς χαριστικαρίους καί ὄχι τὰ ἴδια τὰ μοναστήρια, βλ. *Michaelis Pselli, Scripta Minora*, ἐκδ. G. KURTZ - F. DREXL, II, Μιλάνο 1941, 137· ΟΙΚΟΝΟΜΙΔΕΣ, *Fiscalité*, 96 σημ. 63. Σχετικά μέ τίς ὑποχρεώσεις τῶν μητροπόλεων βλ. ΡΑΛΛΗΣ - ΠΟΤΛΗΣ, *Σύνταγμα τῶν θείων καί ἱερῶν κανόνων*, τόμ. 5, 30: *Εἰ δέ τινα τῶν φροντιστηρίων τύπον εἶχον ἐκ παλαιοῦ συνεισφορὰν τινα συνεισφέρειν ταῖς μητροπόλεσιν, εἴτε ἐπὶ μονοπροσώπων παροχῇ, εἴτε ἐπὶ τροφαῖς κριτῶν καί τῶν τοῦ δημοσίου ἀπαιτητῶν, εἴτε καὶ ἀλλαχοῦ, καὶ ἔτυχε ταῦτα ὕστερον ἀνατεθῆναι πρὸς τὴν συνεισφορὰν διοριζόμεθα παρέχειν πρὸς τὰς μητροπόλεις ἀνυστερῆτως ἀκαινοτόμητον*.

50. *Πρὸς τὸν ἴδιον υἱὸν Ρωμανόν*, 228.

τῶν Πατρῶν ὀρμήσαντες πόλεως⁵⁰. Ἡ δημιουργία μάλιστα ἰσχυρῶν οἰκῶν, πιθανότατα εἰς βάρος τῆς ὑπάρξεως τῶν Σκλαβήνων, συμπίπτει χρονικά μέ τήν καθυπόταξη τῶν Σλάβων τῆς Ἀχαΐας, στίς ἀρχές τοῦ 9ου αἰώνα. Τό χαρακτηριστικότερο παράδειγμα ἀποτελεῖ ὁ εὐγενής οἶκος τοῦ Δανιήλ, δηλαδή τοῦ συζύγου τῆς Δανηλίδος, ἡ Δανηλῖς, ἀπό τοῦ ταύτης ἀνδρός ὠνομάζετο, μέ τό πλῆθος τῶν προαστείων, τῶν οἰκετικῶν προσώπων, τῶν ἀνδραπόδων καί ψυχαρίων⁵¹. Ἔτσι, κατά τόν ἕνα ἢ τόν ἄλλο τρόπο οἱ ἐπαναστατημένοι, ἀλλά τελικά ὑποταχθέντες Σλάβοι, ὁ ἀριθμός τῶν ὁποίων ὑποθέτουμε ὅτι πρέπει νά ἦταν ἀρκετά σημαντικός, μετατασσόμενοι στήν κατηγορία τῶν παροίκων (ἐναπόγραφοι ἢ ἐναπογραφόμενοι)⁵², μέ τούς περιορισμούς καί τά ιδιόσημα τῶν προαστείων θά ἀπέφευγαν ὀριστικά τίς συνέπειες τῶν πράξεων τους, γιά τίς ὁποῖες προβλεπόταν, ἐπισήμως τουλάχιστον, ἡ ποινή τοῦ θανάτου. Παράλληλα, οἱ ἐναπόγραφοι στή μνηστική γινώριζαν μέ ἀπόλυτη ἀκρίβεια τίς ὑποχρεώσεις τους πρός τό μνηστικό καί προστατεύονταν ἀπό τίς τυχόν παράλογες ἢ ἀδίκες ἀπαιτήσεις του, σύμφωνα μέ τή σαφῆ αὐτοκρατορική ἐντολή: Ἐποίησεν δὲ καί σιγίλλιον Λέων, ὁ ἀείμνηστος καί σοφώτατος βασιλεὺς, λεπτομερῶς περιέχον τό, τί ὀφείλουσιν παρέχειν οἱ αὐτοὶ ἐναπογραφόμενοι τῷ μνηστικῷ, καί μὴ ἀπαργυρίζεσθαι παρ' αὐτοῦ ἢ ἄλλως πως κατ' ἐπίνοιαν ἀδικῶν ζημιῶσθαι αὐτούς⁵³.

Ἐπίσης, ἐνδιαφέρον παρουσιάζει ἡ γενική διαπίστωση ὅτι τά ὅρια τῆς «ἀγροτικῆς ἀσυλίας», δηλαδή ἡ ὁριοθέτηση στό χωρὸ τοῦ δικαίου τοῦ ἀσύλου καί τῶν δωρεῶν ἀπὸ τὸν αὐτοκράτορα, συγχέονται μέ τά κτήματα τῆς ἐκκλησίας ἢ τῆς μονῆς. Αὐτό εἶχε ὡς ἀποτέλεσμα τήν ἀνάπτυξη τῆς μοναστηριακῆς καί τῆς ἐκκλησιαστικῆς περιουσίας. Τό πέρασμα μάλιστα τῆς ἐκμετάλλευσης τῆς καλλιεργούμενης γῆς στους ἐργάτες τῆς μονῆς ἢ τῆς ἐκκλησίας, σέ πολλές περιπτώσεις ἐπέφερε τήν ἀνάπτυξη τοῦ ἐποικισμού στήν περιοχή⁵⁴. Ἀπὸ τήν ἄποψη αὐτὴ ἡ ἐφαρμογὴ τοῦ θεσμοῦ τοῦ ἀσύλου καί ἡ ὁριοθέτηση τοῦ δικαίου τοῦ ἀσύλου στά ἐκκλησιαστικά κτήματα τῆς Ἀχαΐας, συνδέονται ἅμεσα μέ τούς ἐποικισμούς τῶν ἀρχῶν

51. ΣΥΝ. ΘΕΟΦ, ἔκδ. Βόννης 226-227, 316-321. Πρβλ. M. F. HENDY, *Studies in the Byzantine Monetary Economy c. 300-1450*, Cambridge 1985, 206-209 καί M. KAPLAN, *Les hommes et la terre à Byzance du VIe au XIe siècle. Propriété et exploitation du sol*, Παρίσι 1992, 332-334.

52. Πρὸς τὸν ἴδιον υἱὸν Ρωμανόν, 232. Οἱ ἐναπόγραφοι ἢ ἐναπογραφόμενοι ἀποτελοῦν μορφὴ παροίκων, τό καθεστὼς τῶν ὁποίων δὲν ἔχει πλήρως διερευνηθεῖ, βλ. KRESTEN, *Zur Echtheit*, 45, σημ. 105 καί ΧΡΙΣΤΟΦΙΛΟΠΟΥΛΟΥ, *Βυζαντινὴ Ἱστορία Β1*, 371 καί σημ. 2. Γιά τούς παροίκους βλ. Ν. ΟΙΚΟΝΟΜΙΔΗΣ, *Οἱ δουλοπάροικοι στο Βυζάντιο*, Σύμμεικτα 5, 1983, 295-302.

53. Πρὸς τὸν ἴδιον υἱὸν Ρωμανόν, 230-232.

54. Γιά τό *asile rural* καί τήν *avancée colonisatrice*, βλ. PATLAGEAN, *Pauvreté*, 331.

55. Ἐπεὶ καὶ τὸ τρόπαιον καὶ ἡ κατὰ κράτος νίκη παρὰ τοῦ ἀποστόλου γέγονεν, ὀφειλόμενον

του 9ου αιώνα. Ἐνδέχεται δέ τό ἄσυλο νά μήν ἀποτελέσει ἀφορμή γιά τήν ἐποικιστική ἀνάπτυξη τῆς περιοχῆς τῆς Ἀχαΐας, ὅπως συνέβη στή Συρία καί στή Βιθυνία, ὅμως, ἀκόμη σημαντικότερο, προσέφερε λύσεις στά προβλήματα τοῦ ἐπιβληθέντος ἐποικισμού. Στήν περίπτωση τῶν Πατρῶν, ὁμάδες ἀνυπότακτων καί δυσαρεστημένων ἀγροτικῶν πληθυσμῶν προσγράφονται στή μητρόπολη, προσελκύονται σταδιακά, ἀφομοιώνονται καί προστατεύονται ἀπό κάθε *ἐπίνοϊαν ἄδικον*.

Ἡ νίκη ἐπὶ τῶν Σλάβων ἀποδόθηκε συνολικά στόν ἀπόστολο Ἀνδρέα καί γι' αὐτό τό λόγο κρίνεται δίκαιο ἀπό τόν αὐτοκράτορα νά ἀποδοθοῦν στόν ὁμώνυμο ναό τὰ λάφυρα τῆς νίκης, ὡς τρόπαια⁵⁵. Μέ τό σκεπτικό αὐτό οἱ ἡττημένοι Σλάβοι μέ τούς συγγενεῖς τους καί τήν περιουσία τους⁵⁶ ἀποδίδονται ὡς λάφυρα στό ναό τοῦ ἀποστόλου Ἀνδρέα, μετατασσόμενοι στήν κατηγορία τῶν παροίκων. Ἐκτοτε, ὅπως ἦδη ἀναφέρθηκε, ἀνέλαβαν τήν ὑποχρέωση, νά διατρέφουν μέ δικά τους ἔξοδα καί προσωπική τους φροντίδα τούς στρατηγούς, τούς βασιλικούς ἀπεσταλμένους καί τούς ξένους πρεσβευτές, οἱ ὁποῖοι γιά λόγους ὑπηρεσιακούς ἔρχονταν στήν πόλη. Παράλληλα, προκειμένου νά προστατευθοῦν ἀπό αὐθαίρετες πράξεις τῆς μητροπόλεως, ὁ αὐτοκράτορας Λέοντας ἐξέδωσε σιγίλλιο, στό ὁποῖο περιέχεται λεπτομερής ἀπαρίθμηση τῶν ὑποχρεώσεων τους πρὸς τήν τελευταία⁵⁷.

Στό ἐξῆς, σύμφωνα μέ τή διαθέσιμη πληροφόρηση, τὰ μέτρα καταστολῆς ἐφαρμόζονται στίς ἀνυπότακτες, αὐτοδέσποτες, ὀρεινές καί νότιες περιοχές τῆς Πελοποννήσου. Ἀντίθετα, οἱ Σλάβοι τῆς Ἀχαΐας προστατεύονται μέ σιγίλλια ἀπό κάθε καινοτομία ἢ *ἐπίνοϊαν ἄδικον* τοῦ μητροπολίτη, πού θα ἤθελε νά τούς ἐκμεταλλεῖται ἢ νά τούς ζημιώσει οἰκονομικά. Ἀξίζει ἐδῶ νά σημειωθεῖ ὅτι ὁ ἐκ Πατρῶν Ἀρέθας σέ ἐπιστολή του στόν αὐτοκράτορα Λέοντα, σέ μία ἄλλη περίπτωση, θά διαπραγματευθεῖ ἀκριβῶς το θέμα τῆς ἀσυλίας καί τῆς σχετικῆς δικαιοδοσίας τῶν ἐκκλησιαστικῶν ὀργάνων. Δημιουργεῖται μάλιστα ἡ ἐντύπωση ὅτι ἡ Πελοπόννησος συνδέεται ἄμεσα μέ τό θεσμό τοῦ ἀσύλου, καθὼς ἐπιφανεῖς ἀξιωματοῦχοι καί ἄλλοι

καθέστηκεν πᾶσαν τὴν ἐκστρατείαν τῶν πολεμίων καὶ τὰ λάφυρα καὶ τὰ σκῦλα αὐτῶ ἀποδοθῆναι. Πρὸς τὸν ἴδιον υἱὸν Ρωμανόν, 230.

56. *Καὶ διορίσατο αὐτοὺς τε τοὺς πολεμίους μετὰ πάσης τῆς φαμιλίας καὶ συγγενείας καὶ πάντων τῶν προσκόντων αὐτοῖς, ἔτι δὲ καὶ πάσης τῆς ὑπάρξεως αὐτῶν, ἀφορισθῆναι εἰς τὸν ναὸν τοῦ ἀποστόλου ἐν τῇ μητροπόλει Πατρῶν, ἐν ᾗ ὁ πρωτόκλητος καὶ μαθητὴς τοῦ Χριστοῦ τὸν τῆς ἀθλήσεως διήνυσεν ἀγῶνα, δεδωκώς περὶ αὐτῶν καὶ σιγίλλιον ἐν τῇ αὐτῇ μητροπόλει. Πρὸς τὸν ἴδιον υἱὸν Ρωμανόν, 230. Σέ ἀντίστοιχη ἐνέργεια προβαίνει ὁ Νάσαρ μετὰ τῆς νίκης τοῦ ἐπὶ τῶν Ἀράβων τό 880, βλ. ΣΥΝ. ΘΕΟΦ., 304.*

57. *Πρὸς τὸν ἴδιον υἱὸν Ρωμανόν, 230-232.*

58. Γιά τίς τρεῖς αὐτές περιπτώσεις, βλ. τὴ μελέτη μας, Καταστολή: μία μορφή ἀνοχῆς στὴν Πελο-

ἐπώνυμοι (ἸΑδριανός, ἸΑρέθας, Ρεντάκιος) ἐμπλέκονται εἴτε σπὴν ἐρμηνεία του, εἴτε ὑφίστανται τίς συνέπειες τῆς ἐφαρμογῆς ἢ ἀκύρωσής του⁵⁸.

Ἡ προσφυγή των Σλάβων στο ναό, μετὰ τῆ θαυματουργῆ παρέμβαση τοῦ ἀποστόλου ἸΑνδρέα καί τὴν καταστολή τῆς ἀποστασίας, ἀλλά, κυρίως, ἡ εἰδική ἀντιμετώπισή τους ἀπὸ τὴν ἐξουσία λόγῳ ἀκριβῶς αὐτῆς τῆς προσφυγῆς, θεωροῦμε ὅτι περιγράφουν μιά μορφή ἀσύλου, πού ἐγγράφεται ἀπολύτως στό πολιτικοκοινωνικό κλίμα καί στίς ἀντιλήψεις γιὰ τὸ θεσμό τοῦ ἀσύλου κατὰ τὴν ἐποχὴ τοῦ Νικηφόρου Α΄. Πιστεύουμε, λοιπόν, ὅτι ἡ ἀνάμνηση τοῦ θαύματος καί τῶν εὐεργεσιῶν ἀπὸ τίς ἐπερχόμενες γενεές, *ὧν ἐποίησεν ὁ Θεός διὰ πρεσβειῶν τοῦ ἀποστόλου*, μεταμορφώνει, ὅπως περιγράφεται ἀπὸ τὸν Πορφυρογέννητο, τῇ συγκεκριμένῃ ἐφαρμογῇ ἀσυλίας καί ἐκχριστιανισμοῦ τῶν Σλάβων, σέ μιά ἀγιολογικοῦ τύπου ἀφήγησι. Πιστεύουμε, ἀκόμη, ὅτι ὁ ἔλεγχος τῆς ἀξιοπιστίας τῶν σχετικῶν σιγίλλων καί ὅσων ἀναφέρονται σέ αὐτὰ θά βοηθήσει σέ μιά περαιτέρω ἀποκρυπτογράφηση τῆς ἐφαρμογῆς καί ἐξέλιξης τοῦ θεσμοῦ τοῦ ἀσύλου στό Βυζάντιο.

Ilias ANAGNOSTAKIS and Anna LAMPROPOULOU, An instance of the implementation of the Byzantine institution of asylum in the Peloponnese: the Slavs seek sanctuary in the Church of St Andrew of Patrai

The events which took place in the Peloponnese in the early ninth century (c. 800) are recorded in later sources, mostly of the tenth century. Following the establishment of the theme system of territorial administration and the securing of ecclesiastical order in the region, the emperor Nikephoros I, in implementing his new fiscal and economic policy, took steps to increase the number of inhabitants by systematically encouraging the settlement of new population groups from outside the area. It was within this general context and during this same period that the rebellion of the Slavs in Achaia, as described by Constantine VII Porphyrogenitus, needs to be viewed. Clearly, also, the phenomenon needs to be seen within the context of the specific social climate of the region where radical change was taking place and significant breaks with the past were occurring. During the repression of the rebellion the Slavs sought sanctuary in the church of the Apostle Andrew. As a result of this move, however, the rebels were given special treatment as they were viewed as having repented their actions. This was an occurrence whose more general implications are worthy of further study. Looked at from the broader ecclesiastical and political perspective, there are certain characteristic features to be noted in the attitudes towards asylum and the priority ascribed to ecclesiastical over civil law in Constantinople at the end of the eighth and the beginning of the ninth centuries. At the beginning of the ninth century, during the reign of Nikephoros I and while Tarasios was on the patriarchal throne (784–806), the flight of the defeated Slavs to the Church of St Andrew and the relative leniency that was shown them by the state suggest that here we are dealing with an instance of the workings of the institution of sanctuary in Byzantium. While the sources bring in a host of hagiographic and miraculous elements –the standard baggage of accounts of Christianisation and repentance–the flight of the Slavs to the church of the patron saint of the city constitutes, in our opinion, an instance of mass asylum. Moreover, it is interesting to observe that the respective terminology which was used in Porphyrogenitus' account and was in all likelihood included in the *sigillion* of Nikephoros I relies, in our view, directly on Byzantine legislative reforms concerning sanctuary.

This is the first recorded instance of mass asylum and resort to church sanctuary in the middle Byzantine period in the Peloponnese. An effort was made both on the part of the church and the state to find a compromise solution: the

former sought recognition of the institution of sanctuary while the latter was concerned to maintain the authority of its judicial and penal organs. The Slavs, who had sought sanctuary in the church, while normally liable to the punishment reserved for insurrection, were in the end granted special treatment. A compromise was found: despite the Slavs' attempt to rebel against the Byzantine authorities, the institution of asylum was fully implemented with the imposition of a number of restrictions and sanctions against the Slav population. The economic side of this treatment, which was generally a feature of the institution of ecclesiastical asylum both in Byzantium and the medieval West, has been well investigated. Indeed, monasticism and land ownership in the region of Bithynia are thought to have developed thanks to the institution of monastic asylum and the geographical boundaries of asylum, and this appears to be the case in the Peloponnese, too, where we see privileges and *sigillia* being granted for new monasteries and metropoleis in the ninth century. It is particularly interesting to note that the limits of 'rural asylum', i.e. the legal delimitation of the concepts of asylum and imperial donations, are lumped together with the estates of the church or monastery. The transfer of the exploitation of cultivable land to the workers of the monastery or church very often led to the development of settlements in the area. Seen in this light, the introduction of the institution of asylum and its legal delimitation in the case of the ecclesiastical estates of Achaia are directly related to the settlements of the early ninth century. It is probable that in contrast to the case of Syria and Bithynia asylum was not the catalyst behind the gradual settlement of the region of Achaia. However, and more importantly, it did offer solutions to the problems arising from the settlements. In the case of Patrai groups of unruly and discontented peasant populations developed an allegiance to the metropolis and were subsequently integrated to the point that they became entitled to protection from every *epinoia adikos* ('unjust design').

Subsequent to the Patrai episode - as far as the evidence allows us to construe - the Empire turned its military operations to the unsubdued, mountainous and more southerly regions of the Peloponnese. By contrast, the Slavs of Achaia were granted *sigillia* guaranteeing protection from any unapproved measures or *epinoia adikos* of the metropolitan. The flight of the Slavs to the Church of St Andrew following the miraculous intervention of the Apostle Andrew and the repression of the revolt, as well as the special treatment that they then received at the hands of the Byzantine authorities on account of their seeking sanctuary in the church, can be seen to constitute a form of asylum that is entirely consistent with the political and social climate and with the concept of asylum of the age of Nikephoros I.

Further investigation of the *sigillia* and their authenticity and reliability as sources may help to improve our understanding of the implementation and development of the institution of asylum in Byzantium during the reign of Nikephoros I.